

TATIANA TOLSTAIA

Zâțul

A - Az

Benedikt își trase pâslarii, tropăi din picioare ca să și-i potrivească, verifică țeava de la aragaz, aruncă firimiturile de pâine pe podea, pentru șoareci, acoperi fereastra cu o cârpă, să nu tragă curentul, ieși pe prispă și trase în nări aerul curat, rece ca gheața. Ah, ce bine! Viscolul nopții s-a potolit, zăpezile se întind albe și viguroase, cerul se înseninează, copacii se înalță neclintiți. Doar iepurii negri sar din movilă în movilă. Benedikt adăstă, trăgând în sus de barba-i roșcată și uitându-se cu ochii mijiți după iepuri. Ar omorî măcar o pereche, de-o căciuliță, dar n-are piatră.

Nici carnea n-ar fi fost rea. Șoareci și iar șoareci – se cam săturase.

Dacă moi bine carnea de iepure negru, o fierbi în șapte ape, o ții cu sare vreo săptămână-două și o coci în cuptor, pân' la urmă e comestibilă.

Sigur, asta dacă prinzi o iepuroaică. Fiindcă iepurile îl fierbi, îl fierbi și tot nimic nu iese. Înainte oamenii nu știau asta – de foame, mâncau și masculi. Dar acum au aflat: cine îi mănâncă, rămâne toată viața cu un gălgâit și o răgușeală în piept. Și i se usucă picioarele. Ba îi crește și păr în urechi: negru, gros și urât mirositor.

Benedikt oftă: era timpul să se apuce de lucru. Își încheie zeghea, propti ușa izbei cu o bârnă de lemn și o asigură cu încă un băț. Nu era

nimic de furat în izbă, dar așa se obișnuise. Și mămuca, răposata, mereu făcea așa. Pe vremuri, înainte de Prăpăd – îi povestise ea – toți își zăvorau ușile. Și vecinii învățaseră asta de la mămuca și se transmisese mai departe. Acum întreaga mahala zăvora ușile cu bețe. Bineînțeles, asta putea fi considerată gândire personală.

Orășelul său natal, Fiodor-Kuzminsk, se întindea pe șapte coline; Benedikt mergea făcând să scârțâie zăpada proaspătă, bucurându-se de soarele de februarie, admirând ulicioarele cunoscute. Din loc în loc izbe negre așezate în șir, după garduri înalte de nuiete și porți de scânduri; pe pari erau puse la uscat oale de piatră sau donițe de lemn; cine avea foișoare mai înalte avea și donițe mai zdravene, iar unii atârnavă în par și câte un butoi întreg, să-ți scoată ochii cu el: ia uitaiți-vă, guguștiucilor, în ce bogăție trăiesc! Țștia nu se duc la lucru pe jos, ci caută să meargă cu sania, pocnind din bici; iar la sanie e legat un Degenerat, ce gonește, tropăind din pâslari, palid, făcând spume, cu limba atârându-i. Aleargă până la ușa Izbei de Lucru și se oprește ca o stană de piatră, pe toate cele patru picioare; numai coastele păroase îi tremură: hî-hî, hî-hî.

Și își tot rostogolește ochii în cap. Și-și dezvelește dinții. Și privește în jur...

Mai dă-i naibii de Degenerați, mai bine te ții departe de ei. Sunt cumpliți, nici nu-ți dai seama, or fi oameni, sau nu: fața parc-ar fi de om, corpul le e acoperit cu lână și aleargă pe patru picioare. Și în fiecare picior poartă câte un pâslar. Se zice că țștia existau și înainte de Prăpăd. Se poate.

E un pui de ger azi, de ies aburi din gură și barba se umple de chiciură. Și totuși, ce binecuvântare! Izbele se înalță solide, negre, nămeți mari se înșiră de-a lungul gardurilor, iar în fața fiecărei porți a fost croită o potecuță. Dealurile se ridică lin, apoi coboară la fel de lin, albe, vălurite; de-a lungul părțiiilor alunecă sanii, în spatele lor niște umbre întunecate, iar zăpada scrâșnește multicolor și pe după dealuri răsare soarele, aruncând lumini de curcubeu pe cerul albastru închis. Dacă-ți mijești ochii, razele soarelui devin circulare, dacă-ți

înfîgi pâslarii în zăpada pufoasă, ea scânteiază, ca foculeandrii când sunt copți.

Gândindu-se la foculeandri, Benedikt își aminti de mama lui și oftă: că de la foculeandrii ăștia i se trăsesse și moartea, sărăcuța. Se dovediseră a fi falși.

Pe șapte coline se întinde orașelul Fiodor-Kuzminsk, înconjurat de câmpii nemărginite, de pământuri neștiute. La nord sunt păduri dese, cu arbori doborâți de furtună, cu ramurile atât de împletite între ele, că n-ai cum să treci; tufele spinoase ți se agață de haine, ramurile copacilor îți smulg căciula de pe cap. În aceste păduri, spun bătrânii, trăiește zâtul. El stă pe ramurile întunecate și țipă sălbatic, jalnic: Zi-hîîî! Zi-hî-hîîîî! Nu-l poate vedea nimeni. Trece omul prin pădure și el hop! în ceafa lui. Și îl apucă de șira spinării cu dinții – hârști! – și prinde cu ghearele vena cea mare și o sfășie, și iese toată mintea din el. Și când se întoarce, nu mai e același, nici ochii nu-i mai sunt la fel și merge la întâmplare, fără să știe încotro, de exemplu, ca somnambulii care merg în somn la lumina lunii, cu mâinile întinse, mișcându-și degetele: dorm, dar în același timp merg. Oamenii îi iau și-l duc în izbă și, din când în când, ca să se distreze, îi pun în față un blid gol, îi vâră o lingură în mână și îi spun: mănâncă; și el se face că mănâncă din blidul gol, râcăie cu lingura în el și bagă lingura în gură și mestecă, apoi se face că șterge blidul cu o bucată de pâine, deși n-are nicio bucată de pâine în mână; amicii, bineînțeles, se tăvălesc pe jos de râs. Țsta nu poate face nimic singur, nici să se ușureze nu știe, de fiecare dată trebuie să-i arăți. Ei, și dacă nevستی-sii ori maică-sii îi e milă de el, îl duce la latrină, dar dacă nu-i nimeni să aibă grijă de el, e pierdut: îi explodează vezica și pur și simplu moare.

Asta face zâtul.

Nici în vest nu e bine să te duci. Există un fel de drum într-acolo – nu se prea vede, e mai degrabă o potecă. Mergi ce mergi, până când orașelul dispare la orizont, dinspre câmp se simte o adiere dulce, totul e bine, totul e frumos și deodată, se zice, tresari. Și te oprești. Și te întrebi: încotro mă duc? Ce-mi trebuie mie? Ce n-am văzut acolo? E ceva mai bine acolo? Și te apucă jalea! Îți zici: în spate e izba mea

și nevestica, probabil, plânge și se uită în zare cu mâna streășină la ochi; prin curte aleargă păsările, și ele îmi duc dorul; în izbă soba-i caldă, șoriceii ies la plimbare, patul e moale... Și parcă un viermoloii țî-ar tot roade inima... Scuiți și pornești înapoi. Câteodată o iei la fugă. Și când îți vezi în depărtare oalele atârinate pe uluci, îți țâșnesc lacrimile. Zău, pân' la un kilometru țâșnesc! Fără exagerare!

La sud nu se poate. Acolo sunt ceceni. Mai întâi numai stepă, stepă și iar stepă, cât vezi cu ochii, iar dincolo de stepă, cecenii. În mijlocul orașelului e un turn de veghe cu patru ferestre, și pe toate patru privesc ostași de gardă. Pândesc cecenii. Sigur, nu atât se uită, cât fumează țigări de stuf și joacă paie. Unul ia în pumn patru paie: trei lungi, unul scurt. Cine îl trage pe cel scurt primește o castană în cap. Dar se întâmplă să se mai uite și pe fereastră. Dacă văd ceceni, au poruncă să strige: „Cecenii! Cecenii!“ Și atunci oamenii ies în fugă din toate așezările și încep să bată cu bețe în oale, ca să-i sperie pe ceceni. Și cecenii se îndepărtează.

Odată, dinspre sud a apărut o pereche: un bătrân și o bătrână. Batem noi în oale, tropăim, strigăm; cecenii nimic, ei se tot uitau în jur. Noi însă – ăia mai curajoși – le-am ieșit înainte cu furci, cu fusuri, care cu ce puteam. Să vedem, adică, cine sunt și ce vor.

— Noi, guguștiucilor, suntem din sud. De două săptămâni mergem, nu mai putem de oboseală. Am venit să vindem piei tăbăcite, poate aveți și voi ceva de dat la schimb.

De unde să avem! Noi mâncăm șoareci. „Șoarecii – sprijinul nostru“, așa ne învață Fiodor Kuzmici, slăvit fie-i numele. Dar oamenii la noi sunt milostivi, au adunat de prin case ce-au putut și le-au dat cecenilor în schimbul pieilor, lăsându-i să plece cu Dumnezeu. După aceea s-a vorbit mult despre ei: toți își aminteau cum erau, ce povești spuneau, cum s-a făcut că veniseră la noi.

De arătat, arătau ca noi, nimic ieșit din comun: bătrânul era cărunt, bătrâna cu basma, ochi albaștri și cornițe pe cap. Și spuneau povești lungi și triste: deși pe vremea aceea Benedikt era mic și prostuț, asculta cu urechile ciulite.

Cică ar fi la sud o mare azurie, și pe marea asta o insulă, și pe insulă un turn, și în turnul ăsta se află un cuptor de aur. Pe cuptor stă întinsă o fată cu părul lung – un fir de aur, unul de argint, unul de aur, altul de argint. Își împletește și-și tot împletește cosița și, când o termina de împletit, atunci o fi sfârșitul lumii.

Ai noștri ascultă, ascultă, și-apoi zic:

— Da' ce-i aia „aur“ și ce-i aia „argint“?

Și ei:

— Aurul e un fel de foc, iar argintul e ca lumina lunii sau, de exemplu, ca foculeandrii când se aprind.

Și ai noștri:

— A, e clar. Dar mai povestești.

Și cecenii:

— E un râu mare, pe jos ajungi în trei ani. În râul ăsta trăiește un pește cu aripioară albastră. Vorbește cu glas omenesc, plânge și râde și tot înoată încolo și-ncoace prin râu. Dacă vine dintr-o parte și începe să rădă, zărilor dansează, pe cer apare soarele, începe o nouă zi. Dacă o ia înapoi, plânge, aduce după el întunericul și târăște luna de coadă, iar stelele îi sunt solzi.

Ai noștri:

— Da' n-ați auzit cumva de ce e ba iarnă, ba vară?

Și bătrâna zice:

— N-am auzit, guguștiucilor, de ce să vă mint, n-am auzit. E drept, poți să te întrebi: de ce-i nevoie de iarnă când vara-i mai dulce? Pentru păcatele noastre, pasămite.

Dar bătrânul dă din cap:

— Nu, cică în natură pentru toate există explicație. Mi-a lămurit mie asta odată un trecător. La nord e un copac care crește până la nori. E negru și noduros, dar are niște floricele albe, mărunte-mărunțele ca niște firicele de praf. În copacul ăsta locuiește gerul, bătrân, bătrân, cu barba îndesată în chimir. Ei, și cu iarna uite cum e: când păsările se adună și o pornesc spre sud, atunci gerul se apucă de treabă: începe să sară din cracă în cracă, bătând din palme și strigând: du-du-du, du-du-du! Și pe urmă fluieră: fiiuuuu! Și atunci se ridică vântul

și ninge peste noi cu floricelele alea albe: asta-i zăpada. Și voi mai întrebați de ce e iarnă.

Și guguștiucii noștri zic:

— Da, asta-i drept. Ei, așa trebuie să fie. Da' matale, moșule, nu ți-e teamă să umbli pe drumuri? Cum e noaptea? N-ai întâlnit vreun duh al pădurii?

— Ei, ba am întâlnit! răspunde cecenul. L-am văzut foarte de-aproape, uite, ca pe voi acuma. Ascultați la mine. Băbuței mele i s-a făcut poftă să mănânce foculeandri. Nu și nu, că să-i aduc. Și-n anul acela foculeandrii erau copți, dulci, moi. Și m-am dus. Singur.

— Cum singur? întrebă ai noștri uluiți.

— Uite-așa! se fălește străinul. Ei, și ascultați mai departe. Merg eu de unul singur, merg și începe să se întunece. Nu chiar de tot, așa, un pic, se făcuse mai cenușiu. Merg eu pe vârfuri, să nu sperii foculeandrii, și deodată: șu-șu-șu! Ce să fie? Mă uit, nimeni. Iar merg. Și iar: șu-șu-șu. Parcă ar fi umblat cineva cu mâinile prin frunziș. Mă uit, tot nimeni. Mai fac un pas. Și deodată, mă trezesc cu el în față. Adineauri nu era nimeni și-acuma, uite-l. La niciun braț distanță. De mare, nu-i prea mare. Să-mi fi tot ajuns până la brâu, sau poate pân' la piept. Parcă ar fi fost făcut din fân și avea niște ochi roșii ca focul, iar la picioare avea palme. Și bătea cu palmele alea în pământ și cânta: tap-tap, tap-tap, tap-tap... Doamne, și unde n-am luat-o la fugă!... Nici nu știu cum am ajuns acasă. Și uite-așa a rămas băbuța mea fără foculeandri.

Copiii care ascultau au întrebat:

— Povestește-ne, moșule, ce necurați ai mai văzut prin pădure?

I-au turnat bătrânului niște cvas de ouă și el a început:

— Eram tânăr pe-atunci, cu sângele fierbinte. Nu mă temeam de nimic. Am înfășurat de trei ori un curmei în jurul unor bușteni și le-am dat drumul pe apă – și la noi râul e repede, larg –, m-am așezat pe ei și am plutit. Adevărat vă spun! Femeile pe mal au început să alerge, să strige, să urle, cum era de așteptat. Unde s-au mai văzut oameni plutind pe râu? În zilele noastre, aud că se scobesc buștenii și li se dă drumul pe apă. Dacă n-o fi cumva minciună, bineînțeles.

— Nu-i minciună, nu-i minciună! Asta a inventat-o Fiodor Kuzmici al nostru, slăvit fie-i numele! strigă ai noștri și Benedikt mai tare ca toți.

— Fiodor Kuzmici ori ba, noi nu știm. Nu suntem oameni cu carte. Nu despre asta-i vorba. Cum vă spuneam, nu mă temeam de nimic. Nici de rusalce, nici de bulbucii de apă, nici de creaturile care trăiesc pe sub pietre. Ba chiar am prins un pește colț-învârtej într-o vadră.

— Ei, asta-i chiar..., zic ai noștri. Hai, moșule, că născocești.

— Zău că nu vă mint! Uite, vă spune și baba mea!

— Așa-i, zice bătrâna. Așa a fost. Și ce l-am mai certat! Mi-a stricat vadra, a trebuit s-o pun pe foc! Și până să scobești una nouă, s-o dai cu smoală, s-o usuci de trei ori, s-o afumi cu ruginț, s-o freci cu nisip albastru, doar că nu mi-am rupt mâinile de cât m-am spetit. Și lui îi ardea de făloșenie! După aia tot satul venea să-l vadă. Unora le era și frică.

— Cum să nu le fie, zic ai noștri.

Bătrânul arăta mulțumit.

— Păi cred că eram singurul, se laudă el. Să vezi așa de aproape peștele colț-învârtej – ca pe voi acuma, de pildă – și să rămâi în viață! Nu-i puțin lucru! Eram un voinic. Puternic tare! Și cum mai strigam! De se spărgeau geamurile. Și ce de ruginț puteam să beau dintr-odată! Un butoi întreg goleam.

Și mama lui Benedikt, care ședea și ea acolo, strânge din buze și zice:

— Dar ați avut și un folos concret de la forța dumneavoastră? Ceva folositor pentru obște, pentru comuna dumneavoastră, ați făcut?

Bătrânul s-a supărat.

— Eu, drăguțo, în anii tinereții mele, puteam să sar într-un picior ca de-acî pân' la delușorul ăla! Ce folos! Îți spun eu, câteodată dădeam un strigăt și cădeau paiele de pe acoperiș. La noi toți sunt așa. Neam de voinici. Uite, să vă spună și baba mea: dacă fac o băătăură ori o bășică, e cât pumnul de mare. Nu glumesc. Îți spun eu, am avut

niște coșuri uite-atâta. Uite-atâta. Și mata vorbești. Dacă vrei să știi, când se scărpină în cap tătuca, scutura mătrează ca la o jumătate de vadră.

— Ei, ajunge! murmură ai noștri. Ne-ai promis că ne spui de necurați, moșule.

Dar moșului, pasămite, nu-i ardea de glumă.

— Nu vă mai spun nimic. Ai venit să ascuți, atunci ascultă! Nu te tot vârî. Că-mi pierd șirul. Asta pesemne-i dintre Foști, o văd după grai.

— Așa-i, zic ai noștri, uitându-se pieziș la mama lui Benedikt. E dintre Foști... Hai, moșule, zi.

A mai povestit cecenul despre grozăviile pădurii, despre cum să deosebești cărările: care sunt de-adevăratelea și care-s doar beznă, abur verde, câlți de iarbă, vrăjitorie și miracol, enumerând toate semnele; despre cum cântă rusalca în zori, cum se rostogolesc cântecele ei de apă: mai întâi niște sunete joase, adânci – î,î,î,î,î, apoi mai sus – ouaaa, ouaaa și-atunci să te ții, să caști ochii, altfel te trage în râu, iar când cântecul devine țiuu – iiiih! iiiih! – atunci ia-o la fugă, băiete, și nu te mai uita înapoi. A povestit despre curmeiul fermecat și cum trebuie să te ferești de el; despre Rât, care apucă oamenii de picioare; și despre cum să găsești cel mai bun ruginț.

Aici s-a ițit Benedikt:

— Moșule, dar zâțul l-ai văzut?...

Toți s-au uitat la el ca la un prost. Au tăcut. Nimeni nu i-a răspuns nimic.

L-au petrecut pe bătrânul fără de frică și peste sat s-a lăsat din nou liniștea. Au întârit paza, dar din sud n-a mai venit nimeni la noi.

Nu, noi toți mergem mai mult spre răsărit când ieșim din sat. Acolo sunt păduri luminoase, iarbă multă, lucioasă. În iarbă sunt floricele delicate, azurii: dacă le rupi, le speli, le bați și le împletești, poți să torci fire și să țesi pânză din ele. Mămuca, răposata, nu se pricepea deloc la meșteșugul ăsta, toate i se încurcau în mâini. Dacă răsuca firul, plângea, dacă țesea pânze, le uda cu lacrimi. Se zice că înainte de Prăpăd totul era altfel. Cică te duceai la mogozin – luai ce doreai

și, dacă nu-ți plăcea, strâmbai din nas, nu ca acum. Mogozinul ăsta al lor era ca un fel de Depozit, numai că acolo erau mai multe lucruri și nu se dădeau doar în zilele de Depozit, ci stăteau ușile deschise în fiecare zi.

Parcă nu-ți vine să crezi. Cum adică, fiecare venea, lua și pleca? Și nu tăbărau gărzile pe el? Păi dacă ne lasă înăuntru, noi facem praf totul. Și câți oameni călcăm în picioare? Că și la Depozit când te duci, îți rotești ochii în toate părțile: cine ce a primit, cât, și eu de ce nu?

Da' și de uitat ne uităm în zadar: mai mult decât ți se cuvine nu capeți. Și nu te uita prea mult la norocul altuia: odată te înșfacă de ceafă Muncitorii Depozitului. Ai primit, cică, ce-i al tău, acum a șterge-o! Altfel, îți luăm înapoi și ce ți se cuvine.

Și ieși din Depozit cu coșul, te grăbești să ajungi la tine în izbă și tot pipăi prin coș: sunt toate acolo? N-or fi uitat ceva? Sau s-o fi strecurat careva prin spate, pe ulicioară, și o fi șterpelit ceva?

Se întâmplă. Odată, a ieșit mămuca de la Depozit, îi dăduseră pene de corb. Pentru perne. Și astea-s ușoare, le duci și nici nu simți. A ajuns acasă, a desfăcut pânza și ce să vezi? Nici urmă de pene, și-n locul lor – scârănă. Mămuca a izbucnit în lacrimi, dar tata râdea în hohote. Ce şuț glumeț, n-a ajuns c-a furat, i-a mai ars și de șotii, și încă unele cu tâlc: uite, adică, atâta prețuiesc penele tale. Poftim!

Au apărut penele, la vecin. Tata îl tot trăgea de limbă: de unde le-ai luat? De la târg. Ce-ai dat pe ele? Pâslari. De la cine le-ai luat? Vecinul a început să se încurce: ba că una, ba că alta, ba că a băut prea mult ruginț, ce să-i mai faci! A lăsat-o baltă.

Dar ce se dă la Depozit? Obișnuitul salam din carne de șoarece, seu de șoarece, făină de neghină, pene din acelea, pâslari, bineînțeles, furci, pânză de saci, vase din piatră – tot felul de lucruri. Altădată ți se pun în coș foculeandri răscopți – s-au stricat pe undeva, așa că se dau degeaba. Dacă vrei foculeandri buni, trebuie să-ți faci rost singur.

Chiar la marginea dinspre răsărit a orașelului, încep niște păduri de spiripini. Spiripinul este cel mai bun copac. Are tulpina deschisă la culoare, netedă, mustind de rășină, frunzele sunt frumos tăiate, în formă de labe, cu nervuri, și emană un miros sănătos, într-un

cuvânt – spiripin! Are conuri mari cât un cap de om, iar semințele se mănâncă! Dacă le moi înainte, bineînțeles. Altfel nu-s de pus în gură. În cei mai bătrâni spiripini, în adâncul pădurii, cresc foculeandrii. O delicată: dulci, rotunzi, moi. Foculeandru copt e de mărimea unui ochi de om. Noaptea, foculeandrii strălucesc cu o lumină argintie, de parcă luna și-ar strecura razele printre frunze; ziua nici nu-i observi. Oamenii se duc în pădure pe lumină, iar când se întunecă, toți se iau de mâini și merg în lanț, să nu se piardă. Și ca foculeandru să nu-și dea seama că sunt oameni prin preajmă. De cules, trebuie să-i culegi repede, altfel se sperie și încep să țipe. Și îi avertizează și pe ceilalți, și brusc se sting toți. Sigur, poți să-i culegi și pe pipăite. Dar nu face nimeni așa ceva. Și cum să-i deosebești de cei falși? Cei falși, când se aprind, parcă ar ieși un foc roșu din ei. Uite, cu de-ăștia falși s-a otrăvit mămuca la vremea ei. Altfel, ar mai trăi și-acuma.

Două sute treizeci și trei de ani a trăit mămuca pe lumea asta. Și n-a îmbătrânit. Când i-au închis ochii, era rumenă în obraji și cu părul negru-negru. Așa stau lucrurile: cine n-a crăpat la Prăpăd, pe urmă n-a mai îmbătrânit. Asta era Urmarea. Ca și cum ar fi înțepenit ceva în ei. Dar peăștia îi puteai număra pe degete. Toți sunt în pă-mântul umed: care sfășiați de zât, care otrăviți cu iepuri, mămuca, uite, cu foculeandri...

Iar cei care s-au născut după Prăpăd au altfel de Urmări, care mai de care. Unii parcă au mâinile înmuiate în făină verde, alții parcă s-au tăvălit în neghină, alții au branhi; mai sunt și unii cu creastă de cocoș și cine știe ce altele. Se întâmplă și să nu fie niciun fel de Urmări, decât poate că, la bătrânețe, le iese un coș în ochi, sau le crește din părțile intime o barbă până la genunchi. Sau li se lungesc narile până la genunchi.

Benedikt o descosea uneori pe mămuca: pân' la urmă, de ce a fost Explozia? Ea însă nu prea știa. Se pare că oamenii s-au jucat și s-au jucat cam tare cu armile.

— N-am apucat nici au! să zicem, povestea ea și plângea. Înainte, zicea, trăiam mai bine.

Iar tata – el era născut după Prăpăd – se burzuluia la ea: